

DAVID A ŠALOMOUN V ARCHEOLOGICKÉM VYDÁNÍ

Israel Finkelstein – Neil Asher Silberman, David a Šalomoun. Počátky mesianismu ve světle moderní archeologie, Praha: Vyšehrad, 2010, 272 stran.

Nakladatelství Vyšehrad letos vydalo zatím poslední monografii v Česku již známé izraelsko-americké autorské dvojice archeologů Israele Finkelsteina a Neila Ashera Silbermana, která vyšla roku 2006 pod anglickým názvem „David and Solomon: In Search of the Bible's Sacred Kings and the Roots of the Western Tradition“. Český podtitul byl ovšem poněkud nešťastně změněn, protože mesianismus není jedním z hlavních témat knihy, ale je pojednán až v závěru její základní části (druhá polovina a třetí část), kde se autoři zaměřují na židovskou a křesťanskou recepci biblických tradic sakrálního království, a tak poukazují na to, proč by dnešního člověka měli králové David a Šalomoun zajímat. Kniha zve čtenáře na velmi nejistou a citlivou půdu tázání na počátky izraelského království a na povahu dvou hlavních postav této éry – Davida a jeho syna Šalomouna, i když ani Saul nezůstal opomenut.

Autorům záleží zejména na kritickém čtení starozákonních tradic z hlediska archeologické evidence. Ale ne ve jménu boření údajných náboženských smyšlenek nebo radikálních postojů takzvaných „minimalistů“, kteří se postavy obou jmenovaných králů snaží vsadit do proudů dějinně pozdní fabulace.

Autoři se ptají, co v biblických dějepisných naracích odpovídá a co neodpovídá archeologickým zjištěním. V tom dokážou být konkrétní a instruktivní, jak dokládají v knize přítomné chronologické přehledy. Uvědomíme-li si, že biblická archeologie spočívá ve velmi náročném i nákladném shromažďování obrovského množství dat, je každé její přiblížení laické veřejnosti, jež samozřejmě přesahuje vlastní základnu archeologické práce, cenné.

Autoři pojednávají o hledání spojitosti mezi archeologií a biblickou literaturou, které je možné sledovat až od konce 8. století př. Kr., protože dříve není písemná činnost v Izraeli doložena. Tato činnost nicméně v pozdější královské době existovala, a díky ní máme k dispozici vyprávění, která jsou základem tří celků zahrnutých do dnešních knih Samuelových a Královských. Jedná se o *Dějiny následnictví* (alternativní název *Dvorské dějiny* je již méně výstižný), *Dějiny Davidova vzestupu* a *Šalomounovy skutky* (zde bych raději volil slovo „činy“). Touto tématickou trojicí se zčásti řídí jednoduché trojdílné členění knihy, které zároveň sleduje hledisko politických a literárních dějin.

Autorům záleží zejména na příběhu, v němž se ze zbojníka (lupiče) Davida stává král. David tím připomíná řadu jiných zbojníků, které si pozdější tradice idealizovaly. Tato idealizace rozhodně stojí za hlubší zamyšlení. Autorům knihy jde o to, aby poukázali na vysokou míru shody geografických dat v bibli se skutečností, která byla pro vyprávění velmi důležitá, a to aby je čtenáři a posluchači vnímali v konkrétních souvislostech. Anebo aby ukázali, že geopolitické souvislosti dovolovaly, aby v 10. století př. Kr. vzniklo v Izraeli království.

Finkelstein a Silberman dále ve své knize spojují jednotlivé odkazy k archeologickým závěrům s dalšími historickými perspektivami, a tak se dozvídáme, jak bylo erbovní vyprávění o Davidovi a Goliášovi ovlivněno řeckými a mj. homérskými

impulsy. Zvýrazněno je také jedno tradiční badatelské dilemma o tom, kdo Goliáše vlastně zabil, jestliže je ve 2S 21,19 zmíněn jako hrdina Elchánan. Škoda, že toto dilemma nebylo více reflektováno, protože na s. 161n. se toho dozvídáme tak málo, že by se vše vešlo do jednoho souvětí.

Nelze ani opominout spojitost s kritickým zkoumáním starozákonní literatury. Tato spojitost je autory reflektována stejně jako v již dříve do češtiny přeložené knize „Objevování Bible. Svátá Písma Izraele ve světle moderní archeologie“ (Praha: Vyšehrad, 2007). Finkelstein a Silberman se opírají zvláště o teorii dvou deuteronomistických redakcí (Dtr₁ a Dtr₂) F. M. Crosse. Její výhoda spočívá v jednoduchosti, rozšířenosti v anglosaském světě biblistiky a konkretizaci ideových postulátů, z nichž zmíněné redakce vycházejí. Při detailní analýze hebrejské literatury je ale dosti zjednodušující a v práci s relevantními texty příliš nepomáhá. Autoři se nicméně teoretickými otázkami historické kritiky příliš nezabývají a *de facto* zmiňují pouze starší bádání, čímž opomíjejí jak výrazný tzv. göttingenský model deuteronomistických redakcí, tak současnou disparátnost diskuse o deuteronomismu. V předpokladu, že dějepisné látky Starého zákona mají svůj starší základ a později byly několikrát deuteronomisticky (s východiskem v Deuteronomiu) zpracovány, můžeme vidět obecnou analogii obou zmiňovaných modelů a nemusíme prohlášovat, že tvrzení Finkelsteina a Silbermana stojí a padají s literárně-kritickým modelem, který si zvolili.

Je rozhodně zajímavé sledovat, jak nejen starozákonní literaturu, ale i archeologické výsledky dokáže ta či ona zvolená a provedená interpretace rozpracovat odlišnými cestami. Finkelsteinův a Silbermanův přístup tu lze označit jako otevřeně kritický či kriticky otevřený. Autoři nechtějí dostat biblickou literaturu pod bič archeologie a historické evidence a ani naopak sázet na „*pia fraus*“. Tomuto hodnocení odpovídá také obraz Davida a Šalomouna, historických osobností, ne však vládců velké říše opírající se o jednotu Izraele a Judska (srov. s. 25). (Proto bývá Finkelstein počítán k biblickým archeologům, jimž se říká s jistou dávkou ironie „bibličtí revizionisté“.) Vzhledem k této představě je kniha rozpracováním dílčího tématu výše zmíněné monografie „Objevování Bible“. Ptá se, proč byli David a jeho syn lokálními pohlaváry („*local chiefs*“) a upozorňuje přitom, že v 10. století př. Kr. byl Jeruzalém osada bez významných stavebních aktivit. Vyprávění o nich se pak rozvíjela až po pádu Izraele na konci 8. století př. Kr., kdy bylo nutno integrovat příliv utečenců ze severu do panhebrejské identity (srov. s. 113–124), tj. v době hospodářské revitalizace za Menašeho, která si vyžádala vytvoření Šalomounova mýtu (srov. kap. 5; zde se uplatňují bohaté Finkelsteinovy zkušenosti z průzkumů v Megiddu), a v době krále Jóšijáše (srov. kap. 6), která si žádala legitimaci mocnosti na velkém vzestupu. Neexistence dokladů o založení jeruzalémského chrámu logicky vede k rozpakům nad jeho připsáním Šalomounovi, což platí bez doložitelné evidence i o Jóašovi (s. 143n.).

Rozpětí, na něž se autoři zvláště zaměřují, lze vymezit 10. a 6. stoletím př. Kr. Přesto alespoň zběžně načrtávají etapy vývoje obrazu Davida a Šalomouna až po středověk. Bez nároku na zevrubnost, ale souvisle, s jistým akcentem na náčrt židovské a křesťanské recepcí postav Davida a Šalomouna. Obě tradice si krále

přizpůsobily obrazu svému, takže z Davida se kupříkladu stal učelec úrovně rabína (s. 201n.). Zbystřit pozornost můžeme tam, kde autoři interpretují titul „Syn Davidův“ nikoli ve smyslu mesiáše královského typu, zařazeného do davidovské genealogie, nýbrž jako „zosobnění Šalomouna exorcisty“ (s. 198). Nejde o to, že to není originální teze (Ježíše jako uzdravovatele podle vzoru Šalomouna pojednal například roku 1996 J. H. Charlesworth ve svém článku „Solomon and Jesus“), ale spíš o to, že tradiční představy moudrého a uzdravujícího krále se koncentrovaly v královských rysech Ježíše jako mesiáše (srv. k tomu zvl. Mt 20,29–34), tedy že kniha zde zůstává jen u jednoho aspektu hlouběji ukotveného titulu.

Za „židovsko-křesťanské“ vyústění je ještě zařazeno sedm příloh, věnovaných velmi zajímavým a střídme pojednaným speciálním otázkám. První z nich je nazvána „Existoval David?“ (s. 211–215) a píše se v ní o dlouhodobé badatelské diskusi, která souvisí se širší teoretickou debatou o bibli a historicitě. Uvádějí se zde významné argumenty proti tezím „minimalistů“ a podrobně je pojednán a celkově citován klíčový dokument – stéla z Tel Danu, který poskytuje nezávislý doklad o dynastii odvozující se od vládce Davida.

Knihou pomůže všem, kdo se trápí otázkou historicity, zvláště některých biblických postav. Protože českým zemím je biblická archeologie poměrně vzdáleným oborem, je každá kvalitní publikace tohoto druhu velkým přínosem. A protože se obor stále vyvíjí, lze mít alespoň naději, že se podobné publikace budou v češtině objevovat i nadále. Dodejme, že kniha v překladu Marie Čapkové je psána poutavě a dovoluje zažít myšlenkové dobrodružství, a přitom překlenovat některé rozpory mezi historickým zájmem a narací, legendou a symbolikou. Finkelstein a Silberman umožňují čtenářům vstupit do své myšlenkové práce, která je výsledkem mnohaletého úsilí, navíc nad tématem, které zrálo celá staletí.

Jiří Hoblík

NOVÁ UČEBNICE RELIGIONISTIKY OD DUNAJE

Monika Zaviš, Repetitórium z religionistiky, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2008, 100 strán.

Publikácia Moniky Zaviš *Repetitórium z religionistiky* bola schválená Vedeckou radou Evanjelickej bohosloveckej fakulty UK v Bratislave ako vysokoškolská učebnica pre odbor religionistika a ako to naznačuje aj samotný titul, publikácia je určená ako kompendium vysokoškolského učebného materiálu pre študentov, hlavne pre tých, ktorí sa pripravujú na štátnu skúšku z religionistiky. Téma, ktorej je venovaná monografia, je v súčasnosti aktuálna z hľadiska štúdia a výskumu v oblasti religionistiky. Na Slovensku doteraz neexistovala monografia tohto druhu. Obsah je rozdelený na kapitoly, v ktorých možno nájsť synteticky spracované jednotlivé selektované témy. Na konci každej kapitoly je uvedená použitá a odporúčaná literatúra, kde nachádzame významné tituly, aj cudzojazyčné, hlavne v nemeckom jazyku.

Autorka monografie v prvej kapitole sústreďuje svoju pozornosť na základné pojmy, ako sú náboženstvo, religionistika a biblická teológia. Za cenný možno pokladať